

عنوان اثر: نظریه‌های جامعه‌شناسی کلاسیک
مؤلف / مترجم: یان کرایب / ترجمه شهناز مسمی‌پرست
ناشر / سال نشر: آگه / ۱۳۸۲

معرفی، نقد و بررسی

یان کرایب، درجه دکترا خود را از دانشگاه منچستر در سال ۱۹۷۳ گرفت و هم‌اکنون در دانشگاه اسکس به تدریس مشغول است. کتاب، نظریه‌های جامعه‌شناسی کلاسیک، دومین اثر وی است که به فارسی ترجمه شده است.

کتاب بعد از فصول مقدماتی، به سه بخش اصلی تقسیم می‌شود: بخش اول، درباره روش‌شناسی به معنی اعم آن و بخش دوم، در خصوص مفاهیم ساختار اجتماعی و پاسخ به پرسش‌هایی است، از قبیل جامعه چیست؟ آیا جامعه فقط از افراد مردم که انواع متفاوتی از روابط را با هم دارند، تشکیل می‌شود؟ آیا جامعه چیزی فراتر از افراد است؟ روابط میان بخش‌های متفاوت جامعه کدام‌اند؟ و ... نویسنده در بخش سوم به تبیین ماهیت تغییر اجتماعی و تحول تاریخی می‌پردازد. هر بخش شامل فصلی مربوط به یک نظریه‌پرداز است. به این ترتیب، کتاب را می‌توان به دو طریق خواند: الف - شیوه طبیعی از ابتدا تا انتها؛ ب - اندیشه هر یک از متفکرین به‌طور جداگانه در هر فصل

ایده اصلی کتاب، طراحی کلی آن در سه بخش اصلی با عناوین: «جامعه چیست و چگونه آن را مطالعه کنیم»، «دریافت‌هایی از ساختار اجتماعی» و «تاریخ و تغییر اجتماعی»: مطالب مقدماتی و تحلیل‌های انجام شده در جای جای کتاب؛ نتیجه‌گیری‌های انجام شده در هر بخش و کل کتاب؛ توجه به چهار جامعه‌شناس اصلی کلاسیک؛ مقایسه مبحث به مبحث اندیشه‌های آنها و در عین حال، ایجاد امکان مطالعه مستقل هر یک از آنان؛ طرح پرسش‌ها و چالش‌های مهم و اساسی نظری در برابر اندیشه‌های جامعه‌شناسان کلاسیک و سعی برای استخراج پاسخ‌های مناسب و مقایسه‌ای از آراء آنان در مسیر فهم مسائل امروزی؛ توجه به اندیشمندان دیگری که برای فهم آرای این چهار تن دانستن مطالبی درباره آنها ضروری است؛ به همراه نکات بسیار دیگری، از نمونه‌های نوآورانه این اثر است.

سایر آثار مشابه:

مراحل اساسی اندیشه در جامعه‌شناسی	ریمون آرون/باقر پرهام
زندگی و اندیشه بزرگان جامعه‌شناسی	لوئیس کوزر/محسن ثلاثی
بنیان‌های جامعه‌شناختی	جرج ریتزر/تقی آزاد ارمکی

بررسی شکلی

نحوه نگارش نویسنده بیشتر در قالبی مباحثه‌ای، مقایسه‌ای، گاه خودمانی و رو به مخاطب، بیشتر تحلیلی است تا توصیفی. از ضرب‌المثل‌ها و تمثیل‌های گوناگون در جاهای مختلف استفاده می‌کند. بنابر این، در کل نثر او عموماً روان و رسا به نظر می‌آید. هر چند، فراز و فرودها یا عبارتهای پیچیده و نسبتاً مبهم و دشوار در متن او دیده می‌شود. در متن ترجمه آنچه گفته شد، به خوبی منعکس شده است. اما در کل نثر ترجمه چندان که باید، یکدست، روان و رسا نیست. برای نمونه به صفحه‌های: ۲۷، ۲۸، ۲۹، ۳۱، ۳۲، ۳۴، ۳۹، ۴۰، ۱۹۵، ۲۶۲، ۲۶۳، ۲۸۱ و صفحه ۳۸، سطر یازدهم: «این جا من شرح حال مختصر بقیه مردان سفیدپوست مرده را ارائه خواهم کرد»؛ صفحه ۴۱، سطر ششم: «اگر شجاعت دارید، با کسی که از همه بیشتر از تعصبات عریزی شما دور است بی‌اغازید»؛ صفحه ۴۵، سطر یازدهم: «او زندگی خود را از طریق روزنامه‌نگاری می‌گذراند که از آن متنفر بود خزعبلات ژورنالیستی که او را از تحقیق واقعی دور نگاه می‌داشت»؛ صفحه ۲۱۱، سطر دهم: «در ابتدا طرح کلی که به هنگام مرگ روی آن کار می‌کرد و ترجمه آن ...» نگاه کنید.

رعایت قواعد ویرایش و نگارش نسبت به حجم کتاب در حد خوب است. اما پاره‌ای اشکالات مانند: کاربرد علامت «،» و «.» و حرف عطف «و»، اشتباه حروف نگاری، عدم استفاده از علامت «،» در جای مناسب، عدم رعایت فاصله مناسب بین کلمات در کتاب دیده می‌شود. برای نمونه به صفحات: ۶، ۲۵، ۲۶، ۲۷، ۲۸، ۳۱، ۳۲، ۴۱، ۱۵۹، ۱۷۹، ۱۹۵، ۲۶۲، ۲۸۱ نگاه کنید.

کتاب از نظر حروف‌نگاری و صفحه‌آرایی وضعیت خوب و نسبتاً قابل قبولی دارد. ضوابط مربوط به صفحه‌آرایی (سرفصله، اندازه حاشیه‌ها، متناسب بودن نوع و اندازه قلم استفاده شده برای متن، تیترو زیرنویس) رعایت شده

نظریه‌های جامعه‌شناسی کلاسیک ۱۶۵

است. نوع کاغذ نامرغوب و از نظر صحافی خوب است. برای جلد، طرح خاصی که با موضوع کتاب همخوانی داشته باشد، در نظر گرفته نشده است. حجم اثر برای کارشناسی نسبتاً زیاد و مناسب کارشناسی‌ارشد و بالاتر است. البته اگر از بخش مقدماتی کتاب (حدود ۶۰ صفحه) بگذریم و ضمایم کتاب را نیز از محاسبه حذف کنیم، در آن صورت، می‌توان کتاب را با تدریس استاد برای دوره کارشناسی مناسب دید.

بررسی محتوایی

نویسنده در سطحی عالی با دقت، تخصص و وسواس زیاد به بررسی مهم‌ترین ایده‌های چهار تن از جامعه‌شناسان کلاسیک که نقش اساسی در بنیان‌گذاری رشته جامعه‌شناسی داشته‌اند، پرداخته است. وی در چارچوب‌هایی نو توانسته است مهم‌ترین مفاهیم و اصطلاحات نظری این جامعه‌شناسان برجسته را استخراج و تحلیل نماید. از این رو، با توجه به تسلط نویسنده بر مباحث نظری و داشتن رویکردهای تحلیلی تازه، هم کاربرد اصطلاحات تخصصی پیشین به خوبی و درست در کتاب انجام شده و هم مفاهیم و اصطلاحات مفید و راهگشای جدیدی را نویسنده طرح و تحلیل کرده است. از دستة اول می‌توان به مفاهیم: «تقسیم کار اجتماعی»، «خودکشی»، «بت‌شدگی کالا»، «عقلانیت ابزرای»، «نظریه ارزش کار»، «فرهنگ عینی» و از دستة دوم به «تمایز میان یکپارچگی نظام و اجتماعی» اشاره کرد. مطالب و مفاهیمی را که عمدتاً در بخش مقدماتی و نتیجه‌گیری‌های کتاب می‌توان مشاهده کرد، به طور کل در سطح عالی است

زحمت بسیاری برای معادل‌سازی مناسب از سوی مترجم صرف شده است. اما، در نهایت، نتیجه کار کاملاً رضایت‌بخش و بی‌نقص نیست. در موارد بسیاری، از معادل‌های رایج، قابل قبول و صحیح استفاده شده و در مواردی به ساخت معادل‌های جدید اقدام شده است که در این دسته معادل‌ها می‌توان موارد مناسب و مبهم و نارسا را شناسایی کرد که البته، دسته دوم هم کم نیستند. روابط جمعی در مقابل «communal relationship» که معادل روابط اشتراکی یا اجتماعی رایج‌تر است؛ جبهه‌های منزلتی دولت‌مدار (State-

administered status block) که بهتر بود «مجموعه‌های منزلتی - اجرایی دولتی» ترجمه می‌شد؛ صفحه ۲۱۳، روابط جمعی در برابر «communal» و «اجتماع» (association) و «جامعه» (community) صحیح نمی‌باشد؛ صفحه ۱۹۵، «معامله تلاش» در برابر (effort - bargaining) صفحه ۲۱۱، تحلیل جامعه‌شناختی جوهری (substantive sociological analysis) که تحلیل جامعه‌شناختی ذاتی رایج‌تر است.

این متن ماهیت نظری و اهداف آموزشی دارد. در نتیجه از ابزارهای گوناگون و متناسبی برای تفهیم مطالب استفاده شده است.

نسبت به اهداف درس «نظریه‌های جامعه‌شناسی (۱)» در دوره کارشناسی، تقریباً جامع و وافی به مقصود است. مثلاً، حدود ۸۰ تا ۹۰٪ و برای کارشناسی ارشد جزو یکی از دو یا سه کتاب اصلی «نظریه‌های جامعه‌شناسی (۱)» می‌توان معرفی و استفاده کرد.

محتوای اثر، هم با عنوان کتاب که به طرزی یکپارچه به نظریه جامعه‌شناختی در عصر شکل‌گیری و بنیان‌گذاری آن، یعنی دوره کلاسیک، می‌پردازد و آن را یک پدیده نوظهور، فرابندی و در حال تطور و تکامل می‌بیند و هم با دو فهرست اجمالی و تفصیلی آن (که برای چنین اثری داشتن هر دو فهرست ضروری و مفید است) کاملاً منطبق است.

این اثر نسبت به اهداف درس «نظریه‌های جامعه‌شناسی (۱)» نسبتاً جامع، اما نسبت به سرفصل قدیمی آن حدود ۷۰٪ پوشش ایجاد می‌کند و برای درس «بررسی آثار صاحب‌نظران جامعه‌شناسی» به صورت مرجع قابل استفاده است.

کتاب دارای مزایای بسیاری است که آن را برای تدریس باارزش می‌کند اما، اولاً، نقایص ترجمه در عبارت‌پردازی و معادل‌گذاری و ثانیاً، سطح بالای تحلیلی مطالب مقدماتی و نتیجه‌گیری‌های کتاب و چارچوب دوراندیشانه و عمیقی که برای طرح مطالب در نظر گرفته شده است، به‌خصوص نکته اول، کار استفاده از آن را با تردید مواجه می‌سازد.

نظریه‌های جامعه‌شناسی کلاسیک ۱۶۷

مطالب کتاب در اصل ماهیت نظری دارند و مربوط به اندیشه‌های جامعه‌شناسانی است که عمدتاً مربوط به قرن نوزدهم و اوایل قرن بیستم هستند، با این همه، تحلیل‌ها و چارچوب‌های نوین برای طرح مطالب کتاب و سعی نویسنده برای نشان دادن سودمندی نظریه‌های آنها در فهم مسائل امروز و جامعه نوین، کتاب را به اثری نوآورانه نوین و روزآمد تبدیل کرده است. نظم منطقی و انسجام مطالب در هر فصل و کل اثر در سطح عالی است.

محتوای اثر، هم با عنوان کتاب که به طرز یکی‌پارچه به نظریه جامعه‌شناختی در عصر شکل‌گیری و بنیان‌گذاری آن، یعنی دوره کلاسیک، می‌پردازد و آن را به عنوان یک پدیده نوظهور، فرایندی و در حال تطور و تکامل می‌بیند و هم با دو فهرست اجمالی و تفصیلی آن (که برای چنین اثری داشتن هر دو فهرست ضروری و مفید است) کاملاً منطبق است. البته در ترجمه اثر در ادامه عنوان عبارت «مقدمه‌ای بر اندیشه مارکس، وبر، دورکیم و زیمل» آمده که خواننده را بیشتر یا سریع‌تر به محتوای کتاب رهنمون می‌نماید. به قدر کفایت، بلکه با وسواس زیاد، هم از منابع اصلی و هم از شروح و منابعی که برای تکمیل مطالب لازم بوده، به خوبی استفاده شده که در کتاب‌نامه منعکس است.

هر جا که از مأخذی مستقیم یا غیرمستقیم استفاده شده، به مشخصات منبع مزبور ارجاع داده شده است.

جهت‌گیری نویسنده آکادمیک، دقیق و محققانه است. با اینکه او خود را در گذشته یک مارکسیست یا مارکسیست اگزیستانسیالیسم خوانده، اما در وضع فعلی یک تحلیل‌گر بی‌طرف، جامع‌نگر و دارای رویکرد کاربردی به نظریه‌های جامعه‌شناختی است. در ضمن با توجه به تخصص وی در حوزه روانکاری و روان‌شناسی، نوعی گرایش یا رگه‌های تحلیل روان‌کاوانه یا روان‌شناسانه در مباحث او پیداست. نوعی روان‌شناسی و روان‌کاوی دیدگاه‌های نظری جامعه‌شناسی در کنار برخورد جامعه‌شناسی در چارچوب جامعه‌شناسی معرفتی و علمی با اندیشه‌های اجتماعی، یعنی نه تنها نظریه‌ها را از حیث چارچوب منطقی و سازگاری صوری آنها و سپس انطباق‌شان با واقعیت‌ها

می‌کاود و همانند کوزر جامعه‌شناسانه در اندیشه‌های اجتماعی می‌نگرد، بلکه گاهی می‌توان نوعی روان‌شناسی اندیشه‌های اجتماعی را در کار او مشاهده کرد. برای نمونه به صفحه‌های: ۳۹ و ۴۰، تیتراژ چگونه درباره‌ی اندیشمندان تفکر کنیم؟ نگاه کنید.

کتاب بیشتر اختصاص به بیان اندیشه‌های جامعه‌شناسان کلاسیک دارد. اما چون به فهم بهتر و بیشتر نظریه‌های جامعه‌شناسی و نظم و تحول پدیده‌های اجتماعی کمک می‌کند، می‌تواند در راستای اهداف و ارزش‌های فرهنگ اسلامی که بر هر چه بیشتر شناختن واقعیت‌ها و کوشش در جهت اصلاح کاستی‌ها و استفاده از فرصت‌ها اصرار می‌ورزد، مفید و همسو تلقی شود. بی‌تردید این اثر فاقد ابعاد مخرب در زمینه‌های یاد شده است و با توجه به ارزش‌های شناختی، بینشی و راهبردی موجود در آن، می‌تواند ابعاد مفید سیاسی، اجتماعی و فرهنگی داشته باشد.

ترجمه‌ای کامل، نسبتاً روان و تا حد زیادی امانت‌دار و کاملاً به اصول ترجمه توجه شده و مترجم در کار معادل‌سازی، توضیحات مقدماتی، آوردن واژه‌نامه، کتاب‌نامه و ضمائم تلاش خود را کرده است.

پیشنهادها

همانطور که گفته شد، کتاب مزایای بسیاری دارد که آن را برای تدریس باارزش می‌کند. بنابر این، برای استفاده‌ی بیشتر در تجدید چاپ آن بهتر است برای رفع نواقص ویرایش و نگارشی متن و ترجمه‌ی مجدد برخی جمله‌ها، برای روانی و یکدست‌شدن و تجدید نظر در معادل‌گذاری‌ها اقدامی صورت گیرد.